

1. DIŞ MEKÂN BİTKİLERİ

1.1. Genel Özellikleri

1.1.1. Tanımı

Hızlı kentleşmeyle doğadan uzaklaşan ve yeşile olan özlemini yapay yollardan gidermeye çalışan insanoğlu, doğayı bulunduğu çevreye taşımak için parklar, bahçeler ve oyun alanları inşa ederek bu alanları dış mekân bitkileriyle donatmaktadır.

Dış mekân bitkileri kentlerde iklim yönünden etkili olurken, yeşilin ruhsal yönden

olumlu etkisi nedeniyle insanları hem ruhen hem de bedenen sağlıklı kılmaktadır. Ayrıca dış mekân bitkilerinin gürültüyü, tozu ve rüzgârı önleme yönünden de büyük katkıları vardır. Herhangi bir alanda peyzaj çalışması yapılırken, öncelikle tabi bitki ortamının tanınması ve kullanılacak bitkilerin ekolojik isteklerinin bilinmesi büyük önem taşır. Böylece o bölgeye iyi adapte olabilecek kültür bitkilerinin seçilmesi ve çalışılması olumlu sonuçlar doğuracaktır.

Bir bahçenin yeşil örtüsünü oluşturmaya yarayan bütün bitkiler, dış mekân bitkileri sayılır. Bahçenin canlı dekorunu oluşturan bu malzeme, bitki aleminin büyük ağaçları başta olmak üzere, ağaççıklar, çalılar, sarmaşıklar, tek yıllık, iki yıllık veya çok yıllık otsu bitkiler, yani kökü yerde sürekli kalabilen soğanlı, yumrulu veya rizomlu otsu bitkiler ile çim bitkileri ve su bitkilerinden oluşur.

1.1.2. Dış Mekân Bitkilerinin Gruplandırılması

1.1.2.1. Ömür ve Habitüs Özelliklerine Göre Gruplandırma

a. Tek yıllık bitkiler; vegetatif ve generatif gelişmelerini bir yıl içinde tamamlayan, tohum oluşturduktan sonra yaşamı sona eren, sonraki yıllarda tohum ile üretilen bitkilerdir. Bahçe çiçeklerinin büyük kısmı tek yıllık olup, tohumla üretilir (petunya, camgüzeli, ateş çiçeği).

b. İki yıllık bitkiler; vegetatif gelişmesini yani yaprak ve sürgün gelişimini 1. yılda tamamlayıp, 2. yılda generatif gelişme (çiçek, meyve, tohum) gösteren, ikinci yıl sonunda yaşamı sona eren, sonraki yıllarda tohumla üretilen bitkilerdir (hüsnüyusuf, gazanya).

c. Çok yıllık bitkiler; uzun ömürlü olan, vegetasyon dönemi sonunda toprak üstü aksamı kurusa bile bir sonraki vegetasyon dönemi başında kök ya da toprak altı organları ile yeni sürgünler oluşturabilirler. Odunsu bitkilerin otsular gibi toprak üstü aksamı kurumaz; ancak bazıları yaprak döker, bazıları dökmez(kartopu, ortanca).

1.1.2.2. Dendrolojik Özelliklerine Göre Gruplandırma

a. Ölçü yönünden gruplandırma

Dış mekân bitkileri ölçü ve dış görünüş yönünden yaşamları boyunca alacakları en son taç büyüklüğüne göre gruplandırılır. □ Yer Örtücüler 0 – 30 cm'ye kadar boylanan toprak yüzeyinde çok yakın neredeyse yapışık şekilde yoğun bir toprak tabakası oluşturan, sarılıcı, sürünücü, yayılıcı bodur bitkilerdir. Odunsu, otsu, her dem yeşil veya yalnız yazın yeşil olan bu bitkileri çim örtüsü gibi görünür ve aynı amaca hizmet eder. Bu bitkiler erozyon ve su kaybını engellerken, zemine de renk, desen, doku özelliği kazandırır. Bu tip bitkilerin gölge ve güneşe dayanıklılıklarının iyi bilinmesi ve dikkate alınması gerekir.

Çalılar

Farklılıklar her zaman çok kesin olmadığı için bazı bitkilerin çalı mı yoksa ağaç mı olduklarını tespit etmek güçtür. Çalılar pek çok gövdesi varken, ağaçların bir tek temel gövdeleri olur. Çalılar genellikle 5 m'yi geçmezken, ağaçlar istisnaları olmakla beraber 5 m'den uzun bitkilerdir. Çalılar daha kısa ve yoğundur. Bazı uzun çalılar tek gövde kalacak şekilde budanıp küçük bir ağaç olarak kullanılabilir. Her dem yeşil bazı süs çalıları aslında çok yavaş büyüyen ya da bodur formu ağaçlardır. Her dem yeşil ve çiçekli çalılar evin hatlarını yumuşatır. Etrafı çeviren çalılar canlı çitler oluşturur.

Fotoğraf 1. 2: Nerium sp. (Zakkum) Bitkisi

1- Bodur Çalılar; 30 –100 cm kadar boylanan ve oturan bir insanın göz seviyesinden aşağıda olan bitkilerdir. Görüşü engel olmazlar.

2- Küçük Çalılar; 100 –150 cm arasında değişik boyda olan bu çalı grubu görmeyi engelleme yanında kendini yavaş yavaş belli eder. Oturan insanın görünmesini engellerken ayakta duran insanın göz seviyesinden aşağıda olduğundan görüşü engellemez. Arazide dalgalanma yaratabilir.

3- Orta Çalılar; 150 – 200 cm kadar boylanan bu gruptaki çalılar, planlamalarda gruplar halinde kullanıldığında renk ve doku etkisi yapar. Dipten itibaren dallanırlar.

4- Büyük Çalılar; 300 –700 cm kadar boylanan bu gruptaki çalılar, karşıdan bakınca küçük bir ağaç gibi görünebilir. Saha ayırımı yönünden etkilidir. Rüzgâr perdelerinde alt tabakayı oluşturur. Görüntüyü engeller.

1.3. Dış Mekân Bitkilerinin Peyzaj Açısından Önemi

1.3.1. Peyzajda Yer Örtücü Bitkiler

Vurgu amacıyla kullanım; tasarımda kullanılan yeşil ya da çiçekli bitkilerden oluşan kümeler, çimenlikle zarif bir tezatlık yaratarak her iki farklı ortam arasında bağlantı sağlar. Bu bitkiler özellikle dar alanlarda vurgu sağlanmasında kıymetli olur.

Kenar ya da bordür olarak kullanım; çalılık kenarına ya da çiçek tarhi boyunca dikildiklerinde daha gösterişli olur. Bu amaçla, değişik renk, doku ve karakterde pek çok farklı yer örtücü kullanılır.

Erozyon kontrolü amacıyla kullanım; toprak kayması problemi olan dik yokuş ve bayırlarda yer örtücü bitkiler hızla yayılarak, yaygın kök sistemi ile toprağı stabilize ederler. Böylelikle hem görüntü hem de fonksiyon açısından faydalı olurlar.

Gölge bahçelerde kullanım; çimlerin yetişmesi için çok gölge olan bahçelerde, gölgeyi seven pek çok yer örtücü yüzeyi kaplamak için kullanılabilir. Özellikle sık ağaçların bulunduğu, güneş ışınlarının zemine ulaşmadığı kısımları gölge seven yer örtücüler kullanılır.

Fotoğraf 1.6 : Yer örtücü bitkilerden genel görünüş

1.3.2. Peyzajda Çalılar

Vurgu amacıyla kullanım; özellikle farklı renkteki çalılar, küçük çalılı bir grubun içinde baskın durumda olduklarında, bahçe içinde odak noktasını oluşturur. Sık dallı ve yoğun büyüyen çalılar, insanlar ve hayvanları gitmelerini istemedikleri yerlere gitmelerini engeller.

Sınır bitkisi olarak kullanım; sınırları çiçek ve yapraklarıyla birbirinden ayırt edebilir. Bahçenin kenarı boyunca dikilebilir. Yuvarlatılmış çizgiler de yapılan sınırlar düz hatlara göre daha etkileyicidir.

Kap bitkisi olarak kullanım; çalılar kap içerisinde rahatlıkla yetiştirilebilir. Dekoratif saksılar içerisinde bahçemize, terasımıza koyabiliriz.

Çit bitkisi olarak kullanımı; sınır işaretleri, özelleşmesi istenen alanların etrafı için yararlıdır. Şekli bir çit oluşturmak için düzgün budama yapmak gerekir.

Bordür bitkisi olarak kullanımı; çalılar geleneksel olarak ev önlerini ve ev inşasını hem örtmek hem de çevrelemek için kullanılır. Çiçekli ya da çiçeksiz herdem yeşil çalılar bu iş için uygundur. Genel olarak binanın köşelerine ve bahçe kapısından eve uzanan yolun her iki tarafına süreklilik arz edecek şekilde, istenilen boy ve şekilde uygun çalılar yerleştirilir.

Topiary (bitkileri geometrik şekillerde budama) olarak kullanımı; hayvan ya da herhangi bir nesnenin çok değişik şekillerde budanmasıdır.

1.3.3. Peyzajda Ağaçlar

Vurgu amacıyla kullanım; küçük bir süs ağacını, çalılarının arasına ya da yolun kenarına diktiğimizde etkili olur. Bu amaçla bahar çiçeklenmesi uzun süren, sonbaharda

renkli ve gösterişli yapıya sahip bitkiler dikilmelidir.

Fon olarak kullanımı; yaprak dökmeyen ağaçlar yere kadar ulaşan dalları ile çiçekli çalılar ile güzel bir fon oluşturur.

Çevreleme amacıyla kullanım; binanın çevresine dikilen ağaçlar çevreyi yumuşatmaktadır. Genellikle ağaçları ön bahçe kenarına ön kapıdan 30 derecelik bir açı ile dikilince daha etkili olduğu gözlemlenmiştir.

Çim alanlarda kullanım; yoğun gölge vermeyen ağaçlar çim gelişimi için idealdir.

Koruma amacıyla kullanım; komşularımızla aramızda bir perde görevi oluşturur.

Gölge elde etmek için kullanım; geniş yapraklı yaprak döken ağaçlar, genellikle gölge ağaç olara bilinir. Yoğun yapraklılar yazın koyu gölge sağlarken; kışın yaprağını dökenler ılık güneşin zemine ulaşmasına izin verir.

Yol ağacı olarak kullanım; sokak ve caddelere dikilen ağaçlar ortama sıcak bir hava verirler. Yüzeysel kök sistemine sahip olmayan, toprakla uyumlu, dalları trafiğe engel olmayacak, egzoz ve kirli gazlara dayanıklı, soğuk yörelerde ise yol tuzlama çalışmalarına dayanıklı bitkiler tercih edilmelidir.

Silüet ağacı olarak kullanım; uzun ağaçlar fon olarak gökyüzünü alırlar. Arka bahçeye dikilen uzun ağaçlar tasarımı daha etkili kılar.

Rüzgâr kırma amacıyla kullanım; rüzgâr alan kısma bir sıra herdem yeşil çit bitkisi dikmek, rüzgârın etkisini azaltmaktadır.

Tozu ve gürültüyü engellemek amacıyla kullanım; sık dokulu bitkiler bu konuda etkilidir. Geniş alanlarda iki sıra dikim yapabiliriz.

1.3.4. Peyzajda Sarılıcı Bitki Türlerinin Kullanımı

Telefon ya da elektrik direkleri gibi yapıların sönük yapısını etkili hale getirmek için kullanılır. Özellikle bu yöntem dar bahçelerde uygundur. Ayrıca çardak gibi yapıların üst kısımları da sarılarak etkili bir tasarım oluşturulur. Özellikle dar yerlerde bulunan ve yüzey görüntüsü dekoratif olmayan çitler, bitkilerle sardırılarak istenmeyen görüntü yok edilebilir.

Fotoğraf 1.7:Gelin duvağı (Bougainvillea) bitkisinin görünüşü

1.3.5. Peyzajda Çiçek Bahçeleri

Çiçeklerin kümeler ya da şeritler halinde dikilmesi daha etkili ve gösterişli bir görüntü meydana getirir. Uzunlamasına peyzaj özelliği gösteren ve genelde çalı veya bahçe etrafını çeviren ağaçlar, evler, çitler veya bahçe duvarları yanında yapılan çizgi şeklinde çiçek kümelerinin oluşturduğu çiçek tarhlarıdır. Bir metreden daha geniş şeritler yapılmamalıdır. Farklı zamanlarda çiçek açan çiçeklerden oluşan şeritlerde, ilkbahar yaz ve sonbaharda açan çiçeklerin zamanlarını ve renklerini de göz önüne alarak dikkatli bir planlama yapılmalıdır. Genel olarak çiçek kümeleri bir duvara ya da ağaç dizisine yaslanmayacak şekilde ortada bulunur. Bu özellik, çiçek kümelerinin her yönden kolayca görülmesini sağlar. Çiçek kümeleri, bodur ve yatay yapay olarak kaldırım, teras ya da düzenli bahçelerde, yüksek olmayan duvarlar veya ağaç dizilerinin yan taraflarını etkili bir görüntü verecek şekilde yerleştirilir.

Ada çiçeklikler, şeritle çiçek kümesi arasında bir nevi geçiş oluştururlar. Çiçekler, çimenlik ortasına bir ada gibi yerleştirildiklerinde her yandan rahatlıkla görülebilir. Kabartma çiçeklikler çoğu zaman problem çözücüdürler. Normal bahçe seviyesinin üzerinde yükseklikleri ile dikkat çeker. Süzülmesi zor, killi, ağır olan topraklarda, problemlili yerlerin toprakla doldurulması ile kabartma çiçeklikler oluşturulur. Bitki kapları ve saksılar avlu veya girişleri belirginleştirir. Saksı içine dikilen bitkiler daha göz alıcıdır. Kaya bahçeleri tam güneş alan yerlerde, normal seviyeden yüksek bir tepelik halinde, iyi drene olan toprak üzerinde, kaya parçaları ile doğal bir görünüm sağlayacak şekilde tesis edilir.

Ağaç altlarında gölgelik kısımlarda gölge seven bitkiler kullanılmalıdır. Baharda yapraklarını açmak için güneş ışığına ihtiyaç duyan soğanlı bitkiler, mevsimlikler ve gölge seven mevsimlikler ve çok senelikler için uygun dikim alanlarıdır. Kış ve bahar güneşi ile yaz gölgesi, bu tür bitkiler için uygun mekânlardır.

Resim 1 .8: Peyzajda çiçek bahçesi

b. Biçim Yönünden Gruplandırma

Genel olarak bir bitkinin formu, kalıtsal etkilerin ve ekolojik koşulların etkisiyle ortaya çıkar. Bitki türleri farklı ekolojilerde farklı biçimler ortaya koyar. Örneğin, karaçam açık bir arazide yerden dallanırken, ormanlık bir alanda çıplak bir gövde üzerinde taç yapar.

Dış mekân bitkileri biçim (form) yönünden beş grupta incelenebilir.

1. Salkım formu; bir peyzaj düzenlemede insanların en çok dikkatini çeken gruptur. Ancak çok fazla kullanılmamalıdır. Keskin çizgileri, sert görüntüleri yumuşatmaktır.

Örnek: Salkım Söğüt.

2. Sütun formu; dikine büyüyen bitkilerdir. Dikkat çekme ve vurgu etkisi yaratır. Bunlar yapılar arasında kalan dar alanlarda az yer tutması bakımından kullanışlıdır.

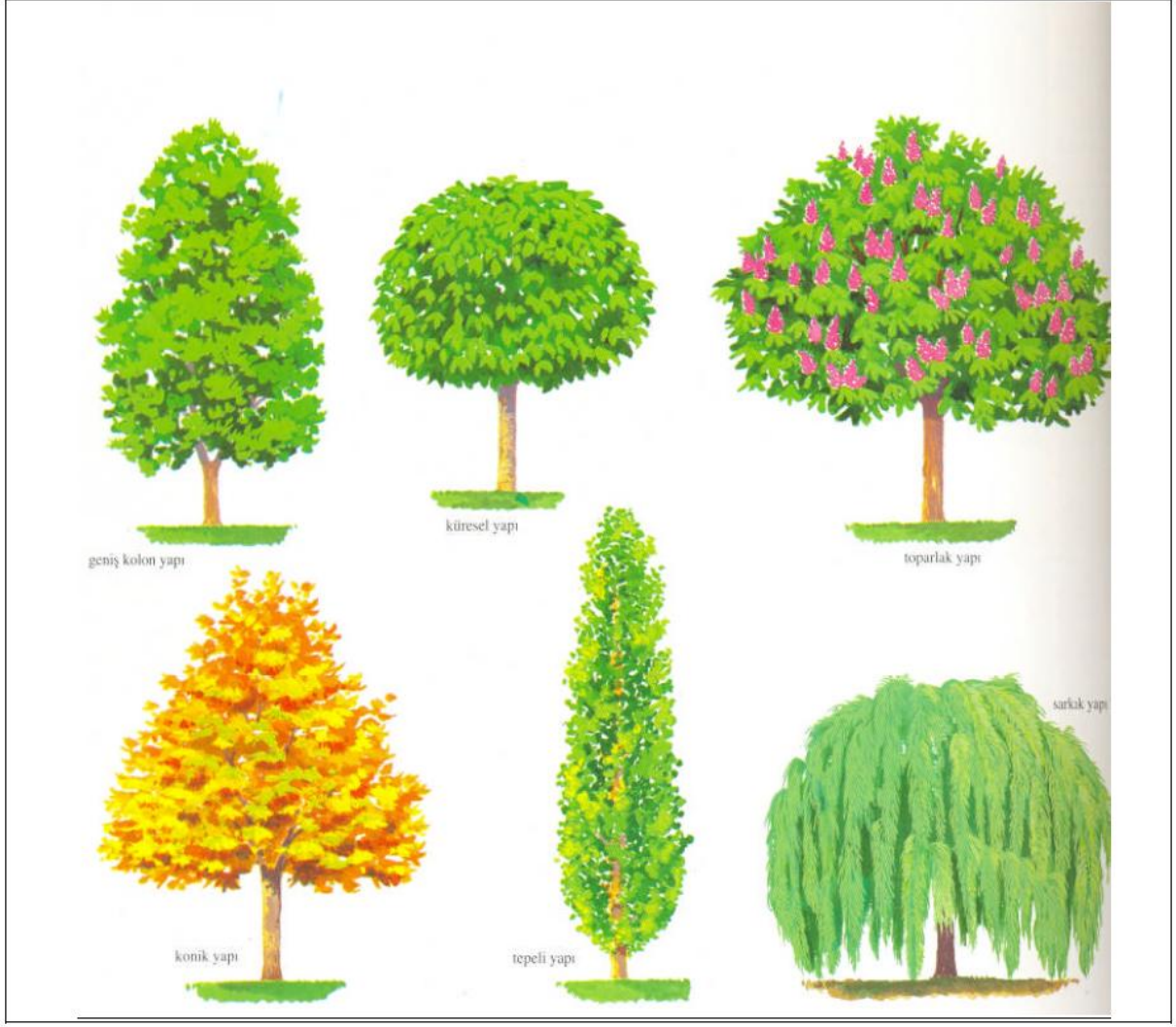
Örnek: Yalancı Selvi.

3. Piramit formu; dikkat çeken ve vurgu yaratan bitkilerdir. Bir mekanda, diğer bitkisel elemanlardan ayrı, soliter ya da grup halinde kullanıldığında anıt etkisi yapar.

Örnek: Leylandi.

4. Yuvarlak formu; silüetleri yönünden yuvarlak, hacimleri yönünden küresel ağaçlardır. Çok fazla kullanıldığında monotonluk etkisi yaratır. Örnek: Top Akasya.

5. Manzara formu; doğanın düzenine en uygun formdur. Formal bitkiler insan üzerinde disiplin yaratırken, manzara formu bitkiler insan üzerinde rahatlık etkisi yaratır. Örnek: Çınar.

Fotoğraf 1.4:Ağaçların biçim yönünden gruplandırılması